

Suomentajan näkyvyys päivä- ja aikakauslehtien kirja-arvioissa

---

Esa Penttilä

Englannin kieli ja kääntäminen

Itä-Suomen yliopisto

This article discusses the visibility of literary translators in the literary reviews published in magazines and daily newspapers. In addition to the traditional qualitative view, the analysis takes a quantitative view to the data thus extending the discussion from earlier research to areas where it is possible to make more justified generalizations about how translators and translations are perceived in the media. The data consists of 66 literary reviews published in two Finnish newspapers and two magazines. The results indicate that the criticism that is often directed to the press because of its neglect of translators' work is not totally justified. On the contrary, the visibility of translators in literary reviews seems fairly positive, although there are clear differences between individual papers and magazines.

Avainsanat: kääntäjän näkyvyys, kirjallisuusarvostelut, lehtikritiikki

1 Johdanto

Kaunokirjallisuuden kääntäjät ovat ajoittain närkästyneitä siitä, kuinka vähälle huomiolle heidän työnsä julkisuudessa jää. Hyvänä esimerkkinä tästä on kaksi vuoden 2013 alussa *Helsingin Sanomissa* (HS) julkaistua käännöskirjallisuutta koskevaa juttua. Ensimmäisessä kerrottiin, kuinka sarjakuvayhteisö Kvaak.fi oli valinnut Craig Thompsonin sarjakuva-albumin *Habibi* vuoden 2012 käänössarjakuvaksi (HS 2013a). Kääntäjä Ida Takalan nimeä uutisessa ei mainittu, vaikka nimi löytyy asiasta informoivan lehdistötiedotteen ensimmäisestä kappaleesta (Kvaak.fi 2013). Ironista kyllä, samaa linjaa noudatti myös kirjan kustantanut Like, jonka palkintotiedotteessa suomentaja jäi nimeämättä (Like 2013). Pari päivää tämän jälkeen HS suivaannutti kääntäjäkuntaa uudelleen, kun se kertoi kevään uutuuksikirjoista otsikolla ”Kaunokirjallisuudessa tarjolla hyviä käännoksiä”, muttei kirjalistassaan maininnut yhtään suomentajaa nimeltä (HS 2013b).

Yllä kuvatut tapaukset ovat räikeitä esimerkkejä kääntäjän työn väheksymisestä ja herättävät voimakkaita tunteita erityisesti kääntäjäkunnassa. Ne ovat kuitenkin yksittäistapauksia, eikä niiden perusteella voi tuomita kaikkia tiedotusvälineitä. Ainakin sanoma- ja aikakauslehdistä löytää myös päinvastaisia tapauksia, joiden perusteella voi tehdä toisenlaisia johtopäätöksiä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin tarkastella, miten todellista suomentajien näkymättömyys päivä- ja aikakauslehdissä on.

2 Näkökulmia kääntäjän näkyvyyteen

Koskinen (2000: 99) jakaa kääntäjän näkyvyyden kolmeen tasoon: *tekstuaaliseen*, *paratekstuaaliseen* ja *ekstratekstuaaliseen*. Näistä tasoista kaksi ensin mainittua ovat kääntäjän itsensä tuottamaa ja kolmas muiden tuottamaa. Tekstuaalinen näkyvyys on kääntäjän näkyvyyttä itse käänöksessä. Tietyssä mielessä kääntäjä näkyy aina, kun teksti käännetään, mutta perinteisesti kääntäjien tavoitteena on yleensä ollut mahdollisimman vähäinen näkyvyys; tätä on pidetty jopa eräänlaisena ihanteena (ks. esim. Dolet 2002). Tätä ihannetta mm. Venuti (1995) on voimakkaasti kritisoinut, erityisesti käännettäessä kirjallisuutta pienistä kielistä englantiin. Tavoitteena pitäisi siis hänen mukaansa olla mahdollisimman suuri tekstuaalinen näkyvyys kääntäjälle. Kääntäjän paratekstuaalinen näkyvyys tarkoittaa kääntäjän käännöstä koskevia kommentteja mm. esipuheissa, viitteissä tai selityksissä, joiden avulla kääntäjät voivat avata omia ratkaisujaan ja strategioitaan lukijalle. Suomessa tätä näkyvyyden lajia on tutkinut mm. Paloposki (2008; 2010). Kääntäjän ekstratekstuaalinen näkyvyys tarkoittaa kääntäjän näkyvyyttä varsinaisen käännöksen ulkopuolella. Samalla se on läheisesti kytköksissä kääntäjän imagoon ja sosiaaliseen asemaan. Minimissään se on kääntäjän nimen mainitsemista kustantajan pr-materiaaleissa, mutta siihen kuuluu myös kaikenlainen kääntäjiä koskeva mediajulkisuus mm. kirja-arvostelujen, haastattelujen ja erilaisten palkintojen muodossa. (Koskinen 2000: 99.)

Tämä artikkeli keskittyy nimenomaan kääntäjän ekstratekstuaaliseen näkyvyyteen, sillä se on näkyvyyttä, jonka puutteesta suomentajat eniten tuohtuvat ja johon he vähiten voivat vaikuttaa. Samalla se on näkyvyyttä, joka on selvimmin esillä suurelle yleisölle ja näin ainakin potentiaalisesti vaikuttaa eniten yleiseen käsitykseen kääntäjistä ja

kääntämisestä. Näkyvyyttä on myös tutkittu Suomessa jonkin verran, vaikka laajoja tutkimuksia aiheesta ei toistaiseksi ole julkaistu (ks. esim. Riikonen 2000; Koskinen 2007; Stöckel 2007).

Näkökulma kääntäjän ekstratekstuaaliseen näkyvyyteen vaihtelee sen mukaan, mikä on tarkastelijan oma suhde kääntämiseen. Osittain vaikuttaa myös se, minkä tekstilajin julkisuudesta on kyse. Koskinen (2007: 335) kiteyttää eron osuvasti:

Yleisellä tasolla kirjallisuuden kääntäjät ovat nähdäkseni varsin näkyviä (...) Kääntäjien oma kokemus usein kuitenkin on, että heitä ja heidän työtään ei huomata. Näkymättömyyden tunne liittyy läheisesti päivälehtikritiikkiin. Käännöskirjoja arvioidaan usein päivälehdissä ikään kuin ne olisivat alun perin suomeksi kirjoitettuja. Tavallista on myös se, että käännöstä kommentoidaan arvostelun viimeisessä kappaleessa ylimalkaisen kiittävästi, mutta loppuun kriitikko poimii jonkin yksittäisen 'virheen'.

Hyvä esimerkki kääntäjien omasta suhtautumisesta on *HS*:ssa 17.1.2013 julkaistu yleisönosastokirjoitus, jossa Kristiina Antinjuntti, Laura Lahdensuu ja Kersti Juva kommentoivat yllä mainittua *HS*:n uutisointia kevään käännöskirjallisuudesta ja toteavat, että "[m]inkään muun kulttuurityöntekijän työtä ei sivuuteta yhtä järjestelmällisesti ja huolettomasti, vaikka kääntäjät ovat avainasemassa kulttuurivaikutteiden välittämisessä ja vuorovaikutuksessa muiden kulttuurien ja yhteiskuntien kanssa" (Antinjuntti ym. 2013: C3). Kirjoitus summaa kääntäjien oman näkemyksen, jonka mukaan heidän työnsä vähättely ainakin *HS*:ssä on jopa järjestelmällistä.

Käännöstieteilijät eivät aivan yhtä jyrkkää näkemystä esitä. Tiittula (2001: 339–340) tosin toteaa *HS*:n merkkiteosten suomennoksia koskevassa uutisoinnissa kirjojen vain ilmestyvän suomeksi ja kääntyvän "näkymättömällä tavalla" yhtyen näin pitkälti kääntäjien näkemykseen. Esimerkkejä tästä hän antaa tosin vain kaksi. Kattavammin esitellyn otoksen perusteella Stöckel (2007) havaitsee kääntäjien näkyvyyskaalan selvästi laajemmaksi. Vaikka suomentaja toisinaan jätetään täysin pimentoon, niin toisessa ääripäässä suomennostyötä luonnehditaan kulttuuriteoksi. Kirjo on siis melkoinen: "kääntäminen voidaan nähdä kulttuuritekona, toisarvoisena puuhana, joka ei ansaitse tulla edes mainituksi, tai jonain siltä väliltä" (Stöckel 2007: 453). Erityisesti muun tyyppisissä teksteissä kuin kirja-arvosteluissa kääntäjien näkyvyys on jopa varsin hyvä, kuten Koskinenkin (2007: 335) yllä toteaa. Tarkasteltuaan kääntäjiä koskevaa

uutisointia valikoiduissa päivälehdissä vuosina 2008–2010 Kokkonen (2012) toteaa näkyvyyden melko hyväksi ja suomentajia arvostavaksi. Lehtijuttujen perusteella kirjallisuuden kääntäjiä arvostetaan kutsumustyötä tekevinä taiteilijoina. Arvostus näkyy myös kääntäjien alhaista palkkiotasoa koskevissa uutisissa, joissa korostetaan asian epäoikeudenmukaisuutta ja toivotaan siihen parannusta.

Kaiken kaikkiaan ainakaan kaunokirjallisuuden kääntäjien näkyvyys ei siis näyttäisi olevan niin heikko kuin kääntäjien oma kokemus antaa ymmärtää. Toisaalta juuri kirjallisuuskritiikeissä tätä näkymättömyyttä esitetään olevan enemmän kuin muualla. Koska tähänastiset tutkimukset asiasta ovat kuitenkin melko suppeita, on syytä tarkastella asiaa hieman tarkemmin aiempaa monipuolisemman aineiston avulla.

3 Aineisto ja menetelmä

Tämän tutkimuksen aineistoksi oli valittu kaikkiaan 66 kulttuurisivuilta tai vastaavilta poimittua suomennoskirjallisuuden arvostelua kahdesta päivälehdessä (*Helsingin Sanomat* = *HS* ja *Karjalainen*) ja kahdesta aikakauslehdestä (*Suomen Kuvalehti* = *SK* ja *Image*). Näin pyrittiin toisaalta laajentamaan aiempien tutkimusten näkökulmaa päivälehtikritiikistä aikakauslehtikritiikkiin samalla, kun aineistoa lisäämällä mahdollistettiin määrällisten yleistysten tekeminen.

Koska kirjallisuusarvosteluissa on tyyppieroja samankin lehden sisällä, arviot jaoteltiin analyysissa kahteen luokkaan pituuden perusteella: pitkiin ja lyhyisiin arvioihin. Pitkät arviot olivat laajahkoja arvosteluja, jotka löytyivät päivälehdissä kulttuurisivuilta, *SK*:ssa Kohtaamiset-sivuilta ja *Image*ssa otsakkeen ImageKirjat alta. ImageKirjojen arvioijina vuorottelivat vuoden 2012 aikana säännöllisesti kirjailijat Juha Itkonen ja Miina Supinen, ja heidän arvioidensa lisäksi aineistossa oli myös kaksi muiden kirjoittamaa erillistä ImageKirjat -arvostelua. Lyhyet kirja-arvostelut olivat normaaleja arvioita tiiviimpiä, ja niille oli omat osastonsa useimmissa lehdissä: *HS*:ssa lyhyet arviot löytyivät kulttuurisivujen Arviot-osastolta, johon on koottu lyhyitä arvostelua mm. erilaisista kulttuuritapahtumista, levyistä ja kirjoista. Tämän lisäksi *HS*:n lyhyisiin arvioihin luokiteltiin kolmen aiemmin ilmestyneen Joyce-suomennoksen lyhyet arviot, jotka oli taitettu

Leevi Lehdon *Ulysses*-suomennosta esittelevän arvion ”kainaloon” 14.6.2012 ilmestyneessä lehdessä. *SK*:ssa lyhyet arvostelut löytyivät Kohtaamiset-sivuilla julkaistavalta Lyhyet-palstalta, ja *Imagessa* lehden alussa olevilta Tärpit-sivuilta. *Karjalaisesta* ei aineistoon sattunut varsinaista lyhyiden arvostelujen osastoa, mutta lehden 9.6.2012 ilmestyneessä, kirjallisuuteen keskittyneessä numerossa oli oman otsikkonsa alle kerätty lyhyitä rock-kirja-arvosteluja, jotka on tässä yhteydessä luokiteltu lyhyiden arvioiden luokkaan. Kaikkiaan aineistossa oli 139 kirja-arviota, joista 66 siis koski suomennoskirjallisuutta ja jotka analysoitiin tarkemmin. Näistä 44 (66,2 %) oli pitkiä ja 22 (33,9 %) lyhyitä arvosteluja. Aineisto on tarkemmin eritelty taulukossa 1.

Taulukko 1. Analysoitujen kirjallisuusarvostelujen määrä lehdittäin

Lehti	Aika/lehdet	Pitkä arvio	Lyhyt arvio	Suomennoskirja-arviot yhteensä
<i>Helsingin Sanomat</i>	06 2012/28	11	5	16
<i>Karjalainen</i>	06 2012/28	15	3	18
<i>Suomen Kuvalehti</i> ¹	10–12 2012/12	10	6	16
<i>Image</i>	2012/10	8	8	16
Yhteensä		44	22	66

Analyysia varten aineisto käytiin läpi perinteisen tekstianalyysin keinoin. Toisin sanoen kaikki arvostelut luettiin läpi ja niistä poimittiin viittaukset suomentajiin ja suomennoksiin, jolloin esiin nousivat erityisesti seuraavat seikat: kääntäjän mainitseminen nimeltä, suomentajan ja suomennoksen kommentoiminen. Kääntäjän tai käännöksen kommentointi jaoteltiin vielä kolmeen luokkaan sen mukaan, oliko kommentti sävyiltään positiivinen, neutraali vai negatiivinen. Tässä joutui siis tekemään tulkintaa kirjoittajan suhtautumisesta suomennokseen, mutta yleensä sävy näkyi varsin selvästi. Silloin kun sävy oli selvästi neutraali tai sitä ei pystynyt päättelemään, kommentti luokiteltiin neutraaliksi. Alla kaikkia tarkasteltuja seikkoja kommentoidaan ensin määrällisestä ja sitten laadullisesta näkökulmasta. Määrällisessä tarkastelussa keskitytään tarkastelemaan, missä määrin kukin tarkasteltu ilmiö aineistossa esiintyi (mutta ilman varsinaisia tilastollisia menetelmiä) ja laadullisessa tarkastelussa nostetaan esiin yksittäisiä esimerkkejä

¹ *SK*:n nro 50/2102 oli erikoisnumero, jossa normaalien kirja-arvostelujen lisäksi oli 93 lyhyttä arviota vuoden kirjoista. Näitä ei kuitenkaan ole huomioitu tässä aineistossa, sillä kyseessä eivät ole tavanomaiset kirja-arviot vaan hyvin lyhyet tiivistelmät arvioista, joista ainakin osa on aiemmin ilmestynyt lehdessä laajempina.

tarkastelluista ilmiöistä. Jokunen esimerkki tosin tarvitaan myös määrällisen tarkastelun yhteyteen, jotta voidaan havainnollistaa analyysissä käytettyä luokittelua.

4 Kääntäjät kirjallisuusarvosteluissa

Suomentajien näkyvyyttä on toistaiseksi tarkasteltu lähinnä laadullisesta näkökulmasta, joten lisäämällä mukaan määrällinen näkökulma voidaan heidän näkyvyydestään tehdä aiempaa luotettavampia yleistyksiä. Laadullinen näkökulma kuitenkin täydentää olennaisesti määrällisiä tutkimustuloksia.

4.1 Näkyvyyden määrällistä tarkastelua

Yleisesti ottaen käännöskirjallisuus näyttää olevan hyvin esillä kirjallisuusarvosteluissa; kaikista tarkastelujakson arvioista puolet (50,1 %) koski suomennettuja kirjoja. Lehti-kohtaiset erot tosin olivat melkoisia. *SK*:n panostus kotimaiseen kirjallisuuteen näkyi siinä, että suomennettua kirjallisuutta koskevia arvioita oli vain 35,6 % kaikista kirja-arvioista (joukossa muutama ruotsista suomennetun kotimaisen kirjan arvio), kun taas toisessa ääripäässä oli *Image*, jonka kirja-arvioista 61,5 % käsitteli suomennoskirjallisuutta. Kaiken kaikkiaan käännöskirjallisuuden näkyvyys oli siis varsin hyvä.

Miten sitten itse suomentajien näkyvyys? Siinä suhteessa tilanne on osin sen kaltainen kuin kääntäjät itse ajattelevat, sillä vain 79,7 % suomennoskirjallisuuden arvioista mainitsi suomentajan nimen. Pitkissä arvioissa tämä tapahtui hieman useammin kuin lyhyissä (84,4 % vs. 75,0 %). Ratkaiseva rooli tässä kokonaistuloksessa oli *Imagella*. Siinä missä muut lehdet kertoivat suomentajan nimen jokaisessa kirja-arviossaan, *Imagessa* tämä tapahtui vain satunnaisesti (37,5 % *Imagen* pitkistä käännöskirja-arvioista nimesi suomentajan, lyhyistä ei yksikään, jolloin kokonaismäärä oli 18,8 %).

Yleensä suomentajan nimi mainittiin kirja-arvosteluissa samassa yhteydessä kuin kirjan bibliografiset perustiedot: kirjan ja kirjailijan nimi, kustantaja ja mahdollinen sivumäärä. *Imagen* ImageKirjat-palstan arvioissa näissä tiedoissa mainittiin kuitenkin vain kirjailijan, kirjan ja kustantajan nimi, ei suomentajaa. Poikkeuksena tästä oli *Imagen*

numerossa 3/2012 oleva Mikko Nummisen arvio Gordon F. Sanderin kirjasta *Usein unohdettu Suomi*, jonka perustiedoissa nimettiin myös suomentaja Simo Liikanen. *Imagen* linjaan kuului muutenkin perustietojen minimaalisuus; numerosta 4/2012 alkaen Tärpit-osaston lyhyissä kirja-esittelyissä ei nimetty perustietojen yhteydessä edes kirjailijaa, vaikka itse arvosteluteksteissä hänet sentään aina mainittiin. *Imagen* lyhyet arviot poikkesivat muutenkin luonteeltaan muiden lehtien kirja-arvioista, sillä ne olivat pikemminkin tulevien kirjojen ennakkoesittelyjä kuin ilmestyneiden kirjojen arvostelua, eikä aina ollut selvää, oliko arvostelija lukenut suomennoksen vai alkuperäisteoksen. Ainakin osa arvioista saattoi perustua alkuperäistekstiin, kuten oli laita muutamassa pitkässä ImageKirjat-arvostelussa. Tällöin suomennosta ei tietenkään voi kommentoida, mutta tulevan suomennoksen kääntäjä olisi silti mahdollista mainita.

Toisinaan kirja-arvosteluissa myös kommentoidaan suomentajan työtä, ei pelkästään mainita häntä nimeltä. Tarkastellussa aineistossa reilu neljännes (28,7 %) arvioista sisälsi kääntäjän tai käännöksen kommentointia. Kommenteista 57,9 % viittasi myös suomentajaan, 42,1 % kohdistui vain suomennokseen. Yleensä kommentit olivat lyhyitä, korkeintaan muutaman virkkeen pituisia huomioita, joihin saattoi sisältyä siteeraus. Ainoan poikkeuksena teki *HS:n Ulysses*-arvio, joka nimenomaan keskittyi suomennoksen kommentointiin. Pitkissä arvosteluissa kommentointia oli enemmän (32,9 %) kuin lyhyissä (19,2 %). Eniten kommentointia oli *HS:ssa* (38,8 %), vähiten *Imagessa* (18,8 %). Kommenteista vähemmistö (14,8 %) oli tulkittavissa negatiivisiksi, kun taas selvä enemmistö (57,0 %) oli positiivisia ja reilu viidennes (23,2 %) neutraaleja. Merkittävää oli, että *HS:n* suomentajakommenteista peräti 71,4 % oli positiivisia, mikä on sikäli mielenkiintoista, että usein kääntäjien kritiikin kohteena tuntuu olevan juuri *HS* (ks. mm. Antinjuntti ym. 2013). Määrällisen analyysin perusteella ei siis voi sanoa, että suomennoksen virheiden kommentointi olisi kovinkaan tavallista. Itse asiassa tässä aineistossa virheitä ei kommentoitu yhdessäkään arviossa. Positiivisimmin suomennoksiin ja suomentajiin suhtautui *Image*, jonka harvoissa kommenteissa ei suomennosta moitittu kertaakaan. Positiivisia kommentteja sen sijaan oli kaksi ja neutraaleja yksi. *HS:ssa*, *Karjalaisessa* ja *SK:ssa* oli kussakin yksi arvio, jossa suomentajan työtä voi tulkita kommentoitavan negatiiviseen sävyyn. Yksikään kommenteista ei tosin ollut kovin kielteinen. *HS:ssa* Janna Kantola mainitsi James Joycen kirjoittamasta ja

Ville-Juhani Sutisen suomentamasta runokokoelmasta *Kamarimusiikkia*, että ”[s]en pienimuotoisten, osin haikkeiden rakkausrunojen musiikki soi englanniksi suomea paremmin” (*HS* 14.6.2012: C1). *Karjalaisessa* Petja Savoila (*Karjalainen* 17.6.2012: 17) vastaavasti totesi Conn Igguldenin kirjasta *Valloittaja – Veljessota* (suomentaja Ilkka Rekiaroa mainitsematta):

Se, mitä Iggulden ei sen sijaan hallitse, on elävän dialogin kirjoittaminen. Toki tämä voi osittain olla suomennoksenkin ongelma, mutta Veljessodan mongolit puhuvat ajoittain sanoilla, jotka sopisivat paremmin 2000-luvun toimistopalaveriin kuin kirpunsyömien ja lukutaidottomien sotaherrojen suuhun.

SK:ssa taas Juri Nummelin huomautti sivulauseessa Don Winslow’n *Raakalaiset*-kirjasta, että saman tekijän *Kings of Cool* on ”hiukan hölmöllä käännös-nimellä silattu *Pilviparonit*” (*SK* 45/2012: 61). Tässä ei siis kritisoitu niinkään suomentaja Ilkka Salmenpohjaa, jota ei tässä yhteydessä edes mainittu nimeltä, vaan kirjan nimeä, johon kääntäjä ei välttämättä ole voinut vaikuttaa.

4.2 Näkyvyyden laadullista tarkastelua

Käännöskirja-arvioita laadullisesta näkökulmasta tarkasteltaessa katsotaan ennen kaikkea sitä, mitä kriitikot kääntäjistä ja käännöksistä sanovat. Kuten yllä todettiin, *Imagea* lukuun ottamatta suomentajat mainittiin aina nimeltä kirjan bibliografisissa perustiedoissa. Nimeämisestä huolimatta itse tekstissä kääntäjä jätetään usein huomiomatta (ks. esim. Tiittula 2001: 340). On jopa mahdollista, että käännöstä siteerataan suomentajaa mainitsematta, vaikka siteeratessa nimi pitäisi jo tekijänoikeuslain mukaan mainita, sillä kääntäjällä on tekstiinsä tekijänoikeus (ks. esim. Susiluoto 1997). Toisaalta suomentajan nimeäminen erikseen bibliografisissa tiedoissa tuo suomentajan lukijan näkyville jopa silloin, kun arvostelua ei muutoin edes lue, joten silläkin on merkitystä kääntäjän näkyvyyden kannalta.

Yllä oli jo esimerkkejä arvosteluissa olevista negatiivisiksi tulkituista kommentteista, joista näkee, etteivät ne ainakaan tässä aineistossa olleet kovin jyrkkiä, eivätkä välttämättä edes kohdistuneet suomentajaan. Positiiviset kommentit sen sijaan ovat hyvinkin ylistäviä, mistä löytyy useita esimerkkejä. Ehkä innostunein ja kääntäjää

arvostavin arvio on jo mainittu Janna Kantolan laaja Leevi Lehdon suomennokseen keskittyvä arvio James Joycen *Ulysses*-uudelleenäänöksestä *HS*:ssa. Kantola kehuu suomennosta monisanaisesti ja antaa esimerkkejä sen loistokkuudesta:

Uusi suomennos on osoitus kääntäjän kielellisestä kekseliäisyydestä. Koetinkivi on synnytys-sairaalaan sijoittuva, sattuvasti uuvuttava *Auringon härät* -jakso, sillä Joycen mukaan siinä seurataan ihmisen sikiökehityksen vaiheita siten, että ne rinnastuvat englanninkielisen proosan kehitykseen. Alkuperäisessä jäljitellään kaikkea keskiaikaisten kronikoiden ja goottilaisen romaanin välillä. Lehdon ratkaisu on ollut tulkita osa englanninkielisen proosan kehitystä suomenkielisen proosan kehityksen kautta. Joycen arvostaman Laurence Sternin *Sentimentaalisen matkan* mukailu saa kuulua suomeksi anakronistisesti Aleksis Kiven sanakääntein, taidefilosofi John Ruskin Eino Leinon. Sopiipa hyvinkin ja mieluisasti sittenkin! (*HS* 14.6.2012: C1)

Toki Kantola myöntää, että jotkin asiat suomennoksessa – kuten Lehdon käyttämä ”hen” yksikön kolmannen persoonan feminiinimuotona – eivät ole hänelle mieleen, mutta samalla hän arvostaa sitä, että suomentaja avaa nämäkin ratkaisut ja niiden perustelut esipuheessaan. Hän myös vertaa käännöstä Pentti Saarikosken suomennokseen ja toteaa, että kummallakin on puolensa. Kaikesta huokuu kunnioitus Lehdon suomennostyötä kohtaan, mikä kulminoituu arvostelun lopputoteamukseen, jonka mukaan meidän on ”syytä nostaa malja Leevi Lehdon valtavan urakan loppuunsaattamiselle” (*HS* 14.6.2012: C1). Kainalojutussa Kantola arvioi myös kolme muuta Joyce-suomennosta pääosin kehuvaan sävyyn.

Toinen esimerkki kääntäjän merkkityön arvostuksesta on Joni Pyysalon lyhyt arvio J.R.R. Tolkienin *Tom Bombadilin seikkailut* -kirjasta, jossa hän mainitsee, kuinka ”Alice Martinin onnistuneeseen, perusteelliseen ja muihin Tolkien-suomennoksiin perehtyneeseen kokonaisuuteen kuuluu kolme Panu Pekkasen Taru Sormusten Herrasta kääntämää runoa” (*SK* 43: 65). Näin Pyysalo nostaa esille myös toisen suomentajan, jonka nimeä ei mainita edes kirjan bibliografisissa perustiedoissa.

Mielenkiintoista on, että vaikka *Image* määrällisen tarkastelun perusteella jättää suomentajat pimentoon, niin laadullisessa tarkastelussa lehti suhtautuu heihin selvästi positiivisemmin. Vaikka kääntäjää ei mainita kirjan bibliografisissa perustiedoissa, Miina Supinen tulee kahdessakin arvioissa maininneeksi suomentajan. Arvostellessaan James Francon *Palo Alto* -kirjan hän kertoo, kuinka luki ”kokoelman englanniksi ja muutaman novellin Jaakko Kankaanpään suomennoksina, ja kieli toimi kummassakin

hyvin” (*Image* 1/2012: 22). Myös arvostellessaan J.K. Rowlingin *Casual Vacancy* -kirjan, jonka hän on lukenut alkukielellä ennen suomennoksen ilmestymistä, Supinen kommentoi suomentajan nimen mainiten tämän tulevaa työtä myötätunnolla:

Suomessa Otava kiirehtii *Paikka vapaana* -nimellä julkaistavaa käännöstä joulumarkkinoille, ja suomentaja Ilkka Rekiarolla on vain noin kuukausi aikaa 500 sivun kanssa. Tilanne on samantapainen muillakin kielialueilla. On selvä, että mikään kielellinen *finesse* ei pysy moisessa vauhdissa mukana. (*Image* 10/2012: 27.)

Toisaalta juuri Minna Supisen (*Image* 5/2012: 22) arvio Patrick deWittin kirjasta *Sistersin veljekset* toimii myös esimerkkinä suomentajan vähättelystä. Arvostelussa kehuaan kirjan kertojanääntä ja annetaan tästä kaksikin lainausta esimerkkinä, mutta tekstin suomentanut Tero Valkosta ei mainita nimeltä lainkaan, vaan tekstiä kommentoidaan ikään kuin deWittin kirjoittamana.

Vastaavaan tapaan myös muista lehdistä löytyy kommentteja, joissa tekstin sujuvuutta kommentoidaan huomioimatta, että kyse on suomentajan tekstistä. Tästä käy esimerkiksi Suonna Konosen arvio *Karjalaisesta*, jossa hän kertoo Asko Alasen suomentamasta Neil Perthin kirjasta *Ghost Rider – Taipaleita toipumisen tiellä*, kuinka ”tekstissä on lukemaan houkutteleva imu” (*Karjalainen* 9.6.2012: 20). Arviossa mainitaan esimerkkinä myös kirjasta löytyvä kohta, jossa vierailaan Hemingwayn muistomerkillä ja siteerataan laattaan ikuistettua Hemingwayn omaa runoa – suomeksi. Runon kääntäjästä ei ole mainintaa.

5 Lopuksi

Huolimatta siitä, että suomentajien työ ei julkisuudessa aina saa ansaitsemaansa arvostusta, ei kääntäjien näkymättömyys ainakaan kirjallisuusarvosteluissa ole yksiselitteistä. Tässä tosin on selviä eroja lehtien välillä, ja erityisesti *Image* nousi tässä aineistossa esiin kääntäjien näkymättömyyden korostajana. Se oli kuitenkin poikkeus verrattuna muihin tarkasteltuihin lehtiin. Esimerkiksi ajatus kääntäjien tekemien virheiden esille nostamisesta ei tässä aineistossa toteutunut lainkaan. Toisaalta mielikuvaan kääntäjien näkymättömyydestä voi osin vaikuttaa myös se, että kääntäjä-kritiikkien tarkastelu on ollut pitkälti laadullista, jolloin tutkitaan yksittäistapauksia ja niiden sisältöä, ja näiden

pohjalta tehdään liiankin helppoja yleistyksiä. Kun käänöskritiikkejä tarkastellaan määrällisestä näkökulmasta, voidaan selvemmin sanoa jotain ilmiöiden yleisyydestä, ja ainakin tässä aineistossa nousee esiin pikemminkin myönteinen näkemys suomentajista.

Toki suhtautumisen arvioinnissa on osin kyse myös näkökulmasta. Kääntäjät lukevat kirjallisuusarvosteluja samalla tavoin kuin kehystäjänä työskentelevä sisareni katsoo taidetta. Usein taidenäyttelystä palatessaan hän ihastelee sitä, kuinka hienoja kehyksiä tauluissa oli, sillä tämä on hänelle ammattilaisena tärkeää. Vastaavasti kääntäjät ja kääntämisen tutkijat kiinnittävät huomion siihen, mitä arviossa sanotaan tai jätetään sanomatta kääntäjistä, koska tämä on heille tärkeää. Arvion sisällön ja suuren yleisön näkökulmasta olennaista voi kuitenkin olla kirjan tematiikka, juonenkulku tai arvioitavan kirjan suhde kirjailijan muuhun tuotantoon – ja tätä kaikkea arviot usein sisältävät.

Ei myöskään ole automaattisesti selvää, että näkyvyys takaa myönteisen julkisuuskuvaan. Monestihan juuri hiljaisuus kertoo siitä, että asiat toimivat; kun jokin menee pieleen, nostetaan tekijät esille. Arvostus ei myöskään ole suoraan kytköksissä näkyvyyteen, eikä näkyvyyden puute välttämättä ole arvostuksen puutetta. Jos yhteys olisi selvä, olisivat poliitikotkin nykyistä arvostetumpia. Toisaalta näkyvyyden osalta juuri kaunokirjallisuuden suomentajat, joihin tässäkin artikkelissa on keskitytty, ovat selvästi paremmassa asemassa kuin monet muut kääntäjät. Olisikin tärkeää laajentaa näkökulmaa kääntäjien julkisen näkyvyyden tutkimuksessa myös muihin kääntäjäryhmiin. Hyvää materiaalia siihen tarjoaisi mm. av-kääntäjistä viime syksynä alkanut mediakeskustelu. Tarvetta laajemmalle ja monipuolisemmalle tutkimukselle myös kaunokirjallisuuden kääntäjien julkisuuskuvaan ja sen suhteesta ammatin arvostukseen esimerkiksi laajemman ja monipuolisemman aineiston ja monipuolisempien metodien avulla on olemassa.

Lähteet

Tutkimusaineisto

- HS: *Helsingin Sanomat* 1.–30.6.2012.
Image 1–10/2012.
Karjalainen 1.–30.6.2012.
SK: *Suomen Kuvalehti* 40–52/2012.

Kirjallisuuslähteet

- Antinjuntti, Kristiina, Laura Lahdensuu ja Kersti Juva (2013) Kääntäjille lisää näkyvyyttä. *Helsingin Sanomat* 17.1.2013, C3.
- Dolet, Etienne (2002 [1540]). The way to translate well from one language into another. Teoksessa Douglas Robinson (toim.). *Western Translation Theory: From Herodotus to Nietzsche*. Manchester: St. Jerome. 87–95.
- HS (2013a). Habibi vuoden paras käännössarjakuva. [online]. [lainattu 4.4.2013]. Saatavilla: <http://www.hs.fi/kulttuuri/Habibi+vuoden+paras+k%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6ssarjakuva/a1305634453236>
- HS (2013b). Kaunokirjallisuudessa tarjolla hyviä käännöksiä. [online]. [lainattu 4.4.2013]. Saatavilla: <http://www.hs.fi/kulttuuri/Kaunokirjallisuudessa+tarjolla+hyvi%C3%A4+k%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6ksi%C3%A4/a1357970179642>
- Kokkonen, Hanna (2012). *Taiteilijoiksi kelpuutetut? Kääntäjien julkisuuskuva suomalaisissa päivälehdissä*. Pro gradu -tutkielma, Käännöstiede (englanti), Tampereen yliopisto.
- Koskinen, Kaisa (2000). *Beyond Ambivalence: Postmodernity and the Ethics of Translation*. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67049/951-44-4941-X.pdf?sequence=1>
- Koskinen, Kaisa (2007) Kääntäjän kaksoisiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla. Teoksessa H.K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia II*. SKS, Helsinki. 330–337.
- Kvaak.fi (2013). Lehdistötiedote: Habibi vuoden paras käännössarjakuva. [online]. [lainattu 4.4.2013]. Saatavilla: http://www.sktl.fi/@Bin/168742/Lehdisto%CC%88tiedote_Habibi.pdf
- Like (2013). Habibi on vuoden 2012 paras käännössarjakuva. [online]. [lainattu 4.4.2013]. Saatavilla: <http://www.like.fi/2013/01/habibi-vuoden-2012-paras-kaannossarjakuva>
- Paloposki, Outi (2008). Kääntäjät, koulutus ja kansanvalistus. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu Vol. 2*, 1–14. Saatavilla: <https://sktl-fi.directo.fi/@Bin/41029/Paloposki.pdf>
- Paloposki, Outi (2010). *The Translator's Footprints*. Teoksessa T. Kinnunen & K. Koskinen (toim.) *Translator's Agency*. Tampere: Tampere University Press. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/handle/10024/65639>
- Riikonen, H. K. (2000) Käännöskritiikin historiasta: Suuntaviivoja ja esimerkkejä. Teoksessa Outi Paloposki & Henna Makkonen-Craig (toim.) *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja 1. AKO, Helsinki. 34–61.
- Stöckel, Päivi (2007). Käännöskritiikki tänään. Teoksessa H.K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia II*. SKS, Helsinki. 452–458.
- Susiluoto, Tapio (1997) *Käännös oikeudellisena kokonaisuutena: Oikeudet ja velvollisuudet*. Cubitum, Helsinki.
- Tiittula, Liisa (2001) Vain kääntämistäkö? Kääntämisen määrittelystä käännöstekstin toimivuuteen. Teoksessa Mirjalisa Charles & Pirjo Hiidenmaa (toim.): *Tietotyön yhteiskunta – kielen valtakunta. AFinLAn vuosikirja 2001*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, Jyväskylä. 338–357.
- Venuti, Lawrence (1995). *The Translator's Visibility: A History of Translation*. Lontoo: Routledge.